

<https://doi.org/10.28925/2311-259x.2023.3.11>

ЛІТЕРАТУРНИЙ ФЕНОМЕН СТІЛЕЦЬКОЇ ГЕНЕРАЦІЇ

Рецензія на монографію:

Роздольська, Ірина. (2020). *Літературний феномен Українських Січових Стрільців: функціонування та структура покоління*. ЛНУ імені Івана Франка

Вадим Василенко

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
вул. М. Грушевського, 4, Київ, 01001, Україна
 <https://orcid.org/0000-0001-7685-9258>
lybomir91@gmail.com

Дослідження Ірини Роздольської, присвячене літературному феномену українського січового стрілецтва, ідейно й тематично продовжує наукові напрацювання вченої, пов'язані з осмисленням українського мілітарного мистецтва, взаємозв'язку художньої естетики й національної героїки, літератури й ідеології (зокрема, її праці про поезію українського резистансу підсумовані в монографії «Під знаком вогню. Генетичний контекст та естетична природа поезії УПА» 2006 року).

Дослідниця провела значну пошукову й аналітичну роботу, збирила й осмислила різні за жанровою, тематичною і стильовою природою тексти як певну ідейно-естетичну цілісність, що має літературне та політичне значення. Цей феномен Ірина Роздольська аналізує в хронологічному, жанровому, ідейному, генераційному аспектах, вивчає його історико-літературну природу, художньо-естетичний і соціально-політичний змісти. Генераційний аспект літературної творчості січового стрілецтва в праці основний, а поняття покоління — центральне: таким чином літературознавиця інтегрує генераційну тематику стрілецької літературної формації в сучасні літературознавчі студії. Поняття покоління, зокрема його літературний вимір, Ірина Роздольська аргументує, покликаючись на праці провідних філософів, соціологів, істориків (Хосе Ортеги-і-Гассета, Карла Маннгайма, П'єра Бурдьє, Казімежа Вики та ін.), з'ясовує різні форми існування покоління (їх авторка нараховує шість, додаючи, що сьомою є форма покоління як мистецького напрямку), визначає його історичну й символічну ролі в межах власного часу та поза ним. «Покоління стає способом пізнати окреме життя у переплетенні із життям інших, пізнати безпосередньо втілення історії як зусилля “homo faber” у горизонталі суспільного життя (караван) і у вертикалі історичного часу (піраміда)», — пише літературознавиця, цитуючи Х. Ортегу-і-Гассета, і продовжує: «Із поняттям покоління автор оживляє поняття духу часу, синонімічного з ідеями епохи, загалом колективними установками реального хронотопу, які суб'єкт сприймає своїми». Феномен

стрілецького покоління особливо важливий для розуміння ідеологічної й естетичної еволюції національної літератури та свідомості першої третини ХХ століття, із ним пов'язані й визначальні для української історії, і зокрема історії літератури, соціально-політичні й культурні зміни (розвиток українського націоналізму, модернізму тощо). Використавши напрацювання чільних європейських філософів, соціологів, істориків, а також випробувавши їх на українському історичному й літературному матеріалі, дослідниця виробила власний погляд на феномен стрілецької генерації, обґрунтувала його своєрідність і типологічну спорідненість із іншими мілітарними (пов'язаними з діяльністю УНР і УПА) й літературними («молодомузівцями», «вісниківцями», «пражанами» та ін.) поколіннями.

Міждисциплінарний характер праці закономірний і пов'язаний із екскурсами до подієвої та соціальної історії, розвитку української преси тощо. Так, розглядаючи історії літературних осередків і видань січового стрілецтва, Ірина Роздольська заходить на поле журналістики (ідеться про часописи, інформаційні бюлетені, журнали тощо): опертя на цей матеріал надає її літературознавчим висновкам належної аргументації, забезпечує фактографічність і документальну достовірність праці (окремі підрозділи, як-от про журнали «Шляхи», «Світ», «Будучина», «Стрілець», «Стрілецький календар-альманах», «Календар Червоної Калини» та ін., сприймаються і як коментарі до українського пресознавства). Студії над розвитком культурного та соціального життя українського січового стрілецтва воєнного й повоєнного часу увиразнюють історичну і літературну панорами українського ХХ століття, вияскравлюють його окремі (інституційно-організаційні, видавничі й інші) особливості. Окрему увагу в праці присвячено історії діяльності й структурі «Пресової Квартири» як інституції, завданнями якої були збір, систематизація і збереження матеріалів до історії січового стрілецтва, а також літературної групи «Митуса», ідейно-естетичним засадам її функціонування, генераційному статусу тощо.

Ідеологічні контури стрілецького покоління в дослідженні Ірини Роздольської виписані через індивідуальні (персональні) історії Луки Луціва, Олеса Бабія, Юри Шкрумеляка, Василя Пачовського, Степана Чарнецького, Миколи Голубця й інших. Загалом біографічний метод — один із основних у праці — дає авторці змогу відтворити спільність і своєрідність стрілецьких життєписів, показати унікальність стрілецького літературного світу (літературно-критичного, прозового, поетичного). Залучаючи маловивчені, здебільшого архівні матеріали, статті з міжвоєнної періодики, а також спираючись на праці українських і зарубіжних учених, Ірина Роздольська не лише аналізує художній, публіцистичний, літературно-критичний доробок провідних або менш знаних українських літераторів із покоління «січовиків», а й відстежує еволюцію їхніх поглядів на літературу, ідеологію, політику, суспільство, аналізує їхні відносини з іншими літературними формаціями й угрупованнями.

Варті уваги спостереження дослідниці про зв'язок стрілецької літератури з «Літературно-науковим вісником» (згодом — «Вісником»), і в цьому сенсі відкритим залишається питання про спільність і/чи відмінність стрілецької ідеології і «чинного націоналізму» Дмитра Донцова (зокрема те, у яких аспектах ці ідеології перетиналися, а в яких ні), а також про зв'язок стрілецької літератури з «раннім» і «зрілим» модернізмом, літературою «католицької основи» тощо. Прикметні спостереження авторки про співзвучність основних ідей і тем стрілецької генерації із творчістю «втраченого покоління» та ідейну відмінність від нього (яку, ймовірно, можна розглянути через феномен донкіхотства — образ Дон Кіхота символічно значущий у творчості січових стрільців, наприклад у Михайла Островерхи). У контексті зв'язків із німецькою міжвоєнною прозою закономірними здаються аналогії стрілецької літератури з традицією Еріха Марії Ремарка (проте, ймовірно, не зайвими були би й паралелі з воєнною прозою Ернста Юнгера, наприклад із його «Сталевими грозами»). Особливо цікавими в праці є генераційні концепти

Шевченка та Франка як символічних «батьків» стрілецької генерації, своєрідність потрактування їхніх постатей і творчості в межах стрілецького літературного покоління (як складових дискурсу національної шевченкіани та франкіани ХХ століття).

Перспективними і вельми плідними були би компаративні студії, присвячені проблемам ідейного й естетичного зв'язку літературних поколінь, оформлених також як мілітарні формації, як-от поезії УПА, сучасної воєнної поезії й прози тощо (у контексті тягlosti літературної традиції та спадкоємності поколінь). Доцільно замислитися і над тим, як співвідносився стрілецький феномен із західноукраїнською й еміграційною літературою міжвоєнного часу загалом, наприклад із «Молодою Музою», «вісниківською квадригою», «празькою школою» тощо: чи був це зв'язок частини з цілим, чи превалювали в ньому інтонації іншості — ідейні, смислові (зумовлені індивідуально-біографічними та об'єктивно-історичними обставинами)? Взаємозв'язки «січовиків» із «молодомузівцями» авторка розглядає як творчо продуктивні, а в історико-літературному аспекті трактує «молодомузівців» як «старших братів «січовиків», указуючи на різні (ідейні, образні, смислові) перегуки в їхній творчості.

Чіткість наукового висловлювання авторки засвідчує її вправність у роботі зі словом, а апробація дослідження в наукових публікаціях і висвітлення теми в наукових заходах — його репрезентативність. Говорячи мовою професійної критики, можна з певністю навести стандартну в таких випадках фразу: дослідниця цілком упоралася зі своїм завданням. Книга Ірини Роздольської вже отримала визнання у фаховому та читацькому колах (зокрема у формі відгуків, оглядів, рецензій) і, безперечно, стане в пригоді літературознавцям, культурологам, пресознавцям, історикам, політологам, філософам, загалом усім зацікавленим у пізнанні ідейно-естетичних особливостей і генераційних колізій в українській літературі першої половини ХХ століття.

Рецензія надійшла до редколегії 21.06.2023